

Hubay-iskola

Szigeti József

(1892. szeptember 5. Budapest – 1973. február 20. Luzern)

A Zeneműkiadó Kodály Zoltán bevezetőjével jelentette meg 1965-ben Szigeti József „Beszélő húrok” című önéletrajzi írását. A könyv a „Zwischen den Saiten” címmel megjelent német kiadás magyar fordítása. Szigeti visszaemlékezéseit először 1947-ben adták ki az Egyesült Államokban, „With Strings Attached” címmel. Flesch Károly hegedűművész értékelése szerint Szigeti valódi jelentősége a kortárs zene iránti fogékonyságában, és a koncertek programjának haladó szellemű átalakításában mutatkozik meg, és nem pusztán a hegedülés terén. Ebből a szempontból a XIX. század nagy muzsikusaival, Joachimmal hasonlítja össze. Hogy Szigeti milyen fontos helyet foglal el a hegedűjáték történetében, ezt Margaret Campbell „Nagy hegedűsök” (The Great Violinists, 1980) című könyve is alátámasztja, amelyben a szerző – „A tudós virtuóz” címmel – külön fejezetet szentel neki. Szigeti pályafutásának ismertetésekor erre az írásra is kitérünk majd.

Miután az Egyesült Államokban ismertté vált Szigeti József „Beszélő húrok” című könyve, a „The Strad” című zenei folyóirat 1951. áprilisi száma közölt róla könyvismertetést. Az egyik olvasó azt rója fel a könyv hibájaként, hogy a szerző nem szeret beszélni önmagáról, mivel „jobban érdeklik embertársai, és a muzsika”. A cikk arra is felhívja a figyelmet, hogy Szigeti milyen sokat tett a kortárs zene ügyének előmozdításáért, megemlítve, hogy a kortárs zeneszerzők műveinek bemutatása terén valószínűleg ő tartja a rekordot.

Szigeti József Budapesten született, 1892. szeptember 5-én. (Mivel később Hubay leg híresebb három növendéke között tartották számon, itt jegyezzük meg, hogy Geyer Stefinél négy évvel volt fiatalabb, Vecsey Ferencnél pedig fél évvel idősebb.) Édesanyja röviddel születése után meghalt, ezért hol Budapesten, hol nagyszüleinél, a Kárpátokban lévő Máramaroszigeten nevelkedett (innen ered a Szigeti-név, eredetileg Singer Józsefnek hívták; a trianoni döntést követően elcsatolt kisváros román neve Sighetul Marmatiiei). Az édesapa két gyermekével Budapesten lakott, ahol egy kávéházi zenekar vezetője volt, miközben tanítást is vállalt. Jóska Bernát nevű nagybátyjánál, Máramaroszigeten kezdett hegedűt tanulni. A családban többen is muzsikáltak, de a leggyakrabban Dezsőt, édesapja fiatalabb testvérét emlegették, aki korábban Hubaynál tanult, és akkor már a párizsi Colonne-

zenekarban hegedült. Szigeti Dezső később hosszú ideig játszott a New York-i Metropolitan Opera zenekarában.

Szigeti életrajzi visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy édesapja először egy „másodosztályú konzervatóriumba” adta be Budapesten, ahol egy igen barátságos, de oktatóként „reménytelenül tehetségtelen” operaházi hegedűs tanította. A rendszeres munka ennek ellenére igen eredményesnek bizonyult. Amikor elvitték a zeneakadémiai felvételi vizsgára, hogy ott majd a hegedű-előkészítő osztályban folytassa tanulmányait, a család legnagyobb meglepetésére Hubay Jenő – mellőzve a szokásos előkészítő tanulmányokat –, úgy döntött, hogy a saját osztályába veszi fel. Miközben Hubay vezetésével gyorsan haladt, az iskolai szerepléseken kívül – mint afféle csodagyerek –, befolyásos zenepártolók meghívásának is eleget tett. Ilyenkor majd elsüllyedt szégyenében, amikor kék galléros, fehér matrózbólúban, és fényes, fekete lakkcipőben kellett végigmennie az utcán, a járókelők gúnyos pillantásaitól kísérve.

Első budapesti fellépését – Viotti a-moll hegedűversenyét játszotta – nem követték olyan szenzációs híradások, amelyek a többi csodagyerek fellépéseivel kapcsolatban általában napvilágot láttak. Amint Szigeti írja: „akkoriban – és még utána jó ideig – Budapest volt a nagy tehetségek kincsesbányája, ahol egymást követték a „szivarjaikat rágó, és vastag, szörmebéleses kabátjaik-

ban parádézó impresszáriók... Homályosan emlékszem még a legendás Dunkl Norbertre és Grósz Sándorra, Kubelik, és az akkor feltűnt kis Vecsey impresszárióira, akik mindketten szívesen fényképeztették le magukat „védenceikkel” együtt. Többnyire a kép háttérében helyezkedtek el, és látszólag teljes odaadással merültek el „csodagyerekek”, vagy a hosszú fűrtű virtuóz művészetében, ezzel is érzékeltetve kívánván, hogy akárcsak a hipnotizőröknek, nekik is fontos szerepük van a hírességek szinte természetfeletti, szédületes képességeinek megteremtésében, akiknek érdekében a dobot verik”. (Szigeti: Beszélő húrok, 33. l.)

Hubayra így emlékezik: „Nemcsak nagy tudású, hanem kitűnő muzsikus is volt. Joachim hatása alatt egy híressé vált kvartettet alapított, és olyan kiváló mesterekkel működött együtt, mint Brahms és más hozzá hasonlók. Sajnos gyakran tapasztaljuk, hogy hosszú idő elteltével, a régi eseményeket felidézõ emlékek sokkal fakóbbak, mint amilyenek ezek az események a maguk idejében voltak. De alapjában véve, a mi tanulásunk körülményei nem is annyira Hubay bűnéül róhatóak fel, mint inkább a saját magunk – a csodagyerekek –, és elsősorban a szüleink bűnéül, akik felette türelmetlenül várták tanulmányaink befejezését. Ily módon a tanulásra szánt évek megrövidültek, és tanrendünk nagymértékben összeszűkült”. Szigeti berlini bemutatkozására tizenhárom éves korában, 1905-ben került sor. Az olcsóbb terembérlet miatt a hangversenyt délelőtt tartották a kicsiny Bechstein Hallban. A hangversenyről, a figyelemre méltó program ellenére – Bach „Chaconne”-ját, Ernst fisz-moll hegedűversenyét és Paganini „Boszorkánytánc” című művét játszotta – a Berliner Tageblatt december 10-i számában közölt fénykép mellett, méltatásként mindössze ennyi jelent meg: „Szigeti József, a csodagyerek”.

A tizenhárom éves fiú a következő néhány hónapot egy kis magyar üdülőhely nyári színházának ripacs-társulatánál töltötte, ahol a felvonások szünetében szólóban is fellépett. A darab zenéjét, amelyben közreműködött, a zongorista-karmester hangszerelte át a kis létszámú zenekarra. Bár ez az élmény nem sokban járult hozzá Szigeti ze-

nei fejlődéséhez, arra viszont megtanította, milyen az élet valójában.

De kapott még ennél különösebb felkérést is. Ez egy több hónapra szóló szerződés volt a Frankfurt am Main-i „Albert Schumann cirkusz és variété”-vel, amit édesapja azzal a feltétellel fogadott el, hogy fia a műsorban álnéven szerepel. Szigeti „Szulagi” néven debütált, és az akrobaták cirkuszi mutatványai, egy kutyaidomító szám, és Abbie Mitchell néger énekesnő „Tennessee Students” elnevezésű csoportjának produkciója között lépett fel, amelyben „fiatal négerek táncoltak, bendzsón játszottak és spirituálékat énekeltek.”

Amint életrajzi visszaemlékezéseiben írja: memoárjaiban Abbie Mitchell többször is említi a fiatal Szulagi „rendkívüli komolyságát”. Maga és társulata mindig jelen volt Szulagi fellépésein. Miközben a fiú játszott, „földöntúli tisztelettel” és a közelebbi ismeretség reményében álltak a kulisszák mögött (Szigeti „produkciója” a Mendelssohn-hegedűverseny volt), és figyelték a sohasem mosolygó fiút, akinek nevét képtelenek voltak kiejteni. „Emlékszem, a kulisszák mögött állt, és gyermeki, de komoly, feszült arc-kifejezésével figyelte a Tennessee Students fellépését. Arca csak hegedülés közben derült fel, ilyenkor egész lénye megváltozott. Szerettem volna elbeszélgetni vele – oly ma-

gányosnak látszott –, de erre sohasem került sor. Felléptekor apja állandóan a színpalak mögött állt, és szüntelenül őrizte, mint tyúkanyó a csibéit”. (Szigeti i. m. 47. l.)

A fiatalember első, emlékezetes hangverseny-élményei is erre az időszakra esnek: ekkor hallja Ysaÿe, Kreisler és Mischa Elman játékát.

1906 telén került sor első londoni fellépésére a Bechstein Hall-ban (ma Wigmore Hall). A kissé szokatlan módon lebonyolított hangversenyen, amely vidéki fellépéseinek útját volt hivatott egyengetni, a meglehetősen egyéni módon értelmezett, kettős menedzselés következtében – az előadásokat egy hajdani zenekritikus és egy színélőadásokat támogató menedzser szervezte – felváltva adta elő Ernst és Mendelssohn versenyműveit zenekari kísérettel, valamint néhány virtuóz- és szalondarabot zongorakísérettel. Szomorúan emlékszik vissza, mennyire feszengett, amikor utasították, vegyen fel ezüstösen csillogó matrózbőlűt és rövid nadrágot, aminek következtében később a lábát borotváztatnia kellett.

A program mindenesetre olyan sikeres lett, hogy beutazta vele az országot, és a nyári időszakban olyan kedvelt tengerparti üdülőhelyeken lépett fel, mint Bournemouth, Eastbourne és Brighton. A koncerteket a National Sunday League támogatta, hogy azok legalább némi derűt vigyenek a sivár, viktoriánus vasárnapok borús hangulatába. Bár a műsor látszólag kifejezetten vallásos témájú művekből állt, amikor csak lehetett, félig vallásos jellegű műveket is beiktattak. Szigeti emlékirataiban felidézi az Üdvhad-sereg és más vallási szervezetek dühödt felvonulását, amelyek így próbálták megakadályozni ezeket a vasárnapi előadásokat. Egy alkalommal, tiltakozásul, az Üdvhad-sereg rezesbandával csapott fülhasogató zenebonát odakint, miközben odabent Szigeti a Wieniawski-hegedűverseny érzéki báját próbálta kidomborítani.

Amikor Szigeti tizennégy esztendőssé lett, Hubay elküldte Berlinbe egykori mesteréhez, Joachimhoz, hogy hallgassa meg. A Beethoven-hegedűversenyt játszotta, amit Joachim kotta nélkül kísért zongorán, majd pedig egy Paganini-darabot. Közben a mester egyre gyakrabban szakította félbe kérdéseivel, mert kíváncsi volt, vajon az utánozó gyermeki ösztön működik-e nála, vagy pedig a saját zenei elképzelését igyekszik megvalósítani. Sikerült is felkeltenie az akkor már köszvényben szenvedő Joachim érdeklődését, aki javasolta, maradjon Berlinben, és nála fejezze be repertoárjának bővítését. Megpendítette, hogy pártfogót is

tudna találni számára, és a gazdag bankár és amatőr csellista, Franz von Mendelssohn nevét említette. Szigetit és édesapját még a Hochschule-ban tartott tanórájára is meghívta. Az idős ember a terem közepén, egy kis emelvényen ülve figyelt és bírált, de a hegedűt még a kezébe sem vette. Édesapja ekkor megértette, hogy az idős muzsikussal, köszvénytől eltorzult ujjaival, már nem lenne képes ösztönözni a becsvágyó fiatalember játékát. De a fiatal Szigeti is megérezte, hogy az a bizonyos emelvény egyben a hiányzó kapcsolat jelképe tanár és növendék között. Ezért udvariasan elhárította Joachim ajánlatát, nemcsak a negatív tapasztalat, hanem a Hubay iránt érzett lojalitás miatt is, hiszen neki már korábban megígérte, hogy a nyáron nála tanul Ostende-ben (Szigeti i. m. 51. l.). Joachim a következő év augusztusában hunyt el, hetvenhat éves korában.

A fiatal Szigeti 1906-ban érkezett Angliába, ahol hamarosan megismerkedett egy Surreyben élő, gazdag, zenekedvelő pártfogóval, akinek családja befogadta a tizennégy éves fiút a következő hat évre. Ezt Vecsey Ferenc édesapja, Vecsey Lajos is megemlíti 1908. szeptember 24-én, Hubay Jenőnek küldött levelében, amelyben – a Schulz-Curtius impresszáriótól kapott információ alapján – a következőket írja barátjának, Hubaynak: „...Szigetiéknek nagy szerencsájuk volt, mert Angliában azonnal akadtak egy londoni milliomosra, aki fizeti a reklámot és a hangverseny költségeit Jóskának, és azon felül ellátja őket úri kényelemmel is”. Közben Szigeti felkéréseket kap az egész országból, és 1908-ban ő mutatja be Hamilton Harty hegedűversenyét, amit a szerző e szavakkal ajánl neki: „Szigeti Jóskának, barátsággal”.

Szintén ebben az időszakban történt, hogy Szigeti a legendás hírű Melba asszonnyal, „az ausztráliai csalogánnyal, az éneklés királynőjével”, és a 25 éves John McCormackkel turnézott. (Itt említjük meg, hogy Melbát az Ausztráliában koncertező Reményi Ede hegedűművész fedezte fel, és ő beszélt rá, hogy kezdjen az énekléssel komolyan foglalkozni.) Egyes esetekben Busoni, máskor Wilhelm Backhaus szerepelt „közreműködő zongorista”-ként, de velük volt a híres francia fuvalás, Philippe-Gaubert is, aki Melba néhány koloratúrkadenciáját kísérte fuvalán. Szóval így együtt meglehetősen színes, tekintélyes társulatot alkottak.

Szigeti 1913-ban kénytelen volt visszavonulni a nyilvános szerepléstől, ugyanis kiderült, hogy tuberkolózisban szenved. A következő három évben Davosban gyógykezelték, amely szerencsére teljes gyógyulással

járt, és 1917-től ismét koncertezhetett. Henri Marteau utódként, ebben az évben lett a genfi konzervatórium professzora, ahol hét évig tanított. Ekkor ismerkedett meg Wanda Ostrowskával, aki hamarosan a felesége lett. Ebben az időszakban már Európa nagyobb városaiban is fellépett, játszott a vezető karmesterekkel, és különösen a Nikisch vezényletével sorra kerülő berlini fellépései voltak sikeresek.

Leopold Stokowskival, 1925-ben történt találkozása hozta el számára az első meghívást az Egyesült Államokba. Stokowski akkoriban a Philadelphia Symphony Orchestra karmestere volt. „Bach Chaconne-ját játszottam el neki Zürichben, a Baur au Lac szállodában, közvetlenül Amerikába való visszautazása előtt. Csak ennyit mondott: „Jövő szerdán utazom, s amint megérkezem, beszélek magáról a menedzseremmel. Mintegy tíz-tizenkét nap múlva várhatja sürgönyét”. És így is lett. Szigeti 1925 decemberében, Beethoven hegedűversenyével mutatkozott be az Egyesült Államokban. Stokowskira így emlékezik: „Szinte megfélemlítő fenséggel vezényelte a Beethoven-hegedűverseny általam játszott hegedűszólóját megelőző zenekari expozíciót... Pontosan ezt éreztem akkor is, amikor 1925 decemberében próbáltunk, és én jéghideg ujjakkal a szóló belépésére várva, a zenekar pompásan selymes hangzása közepette úgy éreztem, hogy miközben taktusról taktusra haladunk előre, térdeim egyre inkább rogyadoznak. Addig még nem hallottam amerikai zenekart. A hegedűművészek végtére is minden – körülbelül hatvan vonóssal rendelkező – amerikai zenekar előtt tűzpróbát állnak ki. A hegedűs kollégák között nem egy van, aki hasonló reményekkel indult pályáján, mint jómagam, s némelyik talán hasonló tehetséggel is; közülük nem is egy gondolja jogosan vagy indokolatlanul, hogy valamikor ő is a szólistai pályafutás hasonló csúcán állott. Ezért minden hegedűművésznek – sokkal inkább, mint az énekeseknek, vagy a zongoraművészeknek – elsősorban ezek előtt a kritikus kollégák előtt kell helytállnia, bármilyen hírnévre tett is szert. Kétségtelen, hogy a zenekar egyharmada ezzel a gondolattal kezdi az első próbát: „Nos, most mutasd meg, hogy mit tudsz!” (Szigeti i. m. 177. l.).

Lássuk, hogyan ír erről az időszakról Margaret Campbell (The Great Violinists, 163. l.): *Muzikalitását ugyan dicsérte a sajtó, de a közönség nem részesítette olyan eltűzött ovációban, mint tenni szokta más művészek esetében. És a kritikák akkor sem bizo-*

nyultak jobbnak, amikor 1925. december 19-én, első szólóestjét adta New Yorkban. A többiek véleményétől eltérően, viszont Olin Downes, a New York Times kritikusa a következőket írta róla: „Szigeti kifejezetten önmagát adja, igen eredményesen mutatva be művészi egyéniségének különböző vonásait, és ezáltal kerül közel a közönséghez, miközben a különféle szerzők műveit tolmácsolja. Tegnap este Tartini, Bach, Mozart, Bloch, Prokofjev, Veracini, Dvořák, Kreisler és Paganini műveit adta elő. Jól érzékelhető volt az a villámgyors átváltás, amely Mozart ragyogóan fénylő muzsikájának, és Ernst Bloch vad, rapszódikus orientalizmusának tolmácsolása között végbe ment. Bloch a „Vidui” és a „Nigun” című darabokban mesteri tömörséggel jeleníti meg a különböző hangulatokat... A muzsikában rejlt érzelmi erő, valamint a melódia töredezett kontúrjai héber jellegre vallanak. Szigeti úr a darabokat hitelesen, jelentésüknek megfelelően szólaltatta meg...” Itt jegyezzük meg, hogy az előbb említett darabok Ernst Bloch „Baal Shem Suite”-jéből valók, amelynek alcíme: Három kép a Chassidizmus – a XVIII. századi zsidó misztika – világából (Three pictures of Chassidic Life): I. Vidui (Bűnbánat), II. Nigun (Ima), III. Simchas Torah (Örvendezés). A „Baal Shem Suite”-et Szigeti játszotta először lemezre 1926-ban.

A Carnegie Hall-ban tartott szólóesttől eltekintve, ahol elsősorban „klasszikus” művek voltak műsoron, a többi koncerten a hangversenyrendezők „vegyes” programot kértek tőle. Ez sok gondot okozott számára. Egyszer, amikor emiatt heves szóváltásra került sor, a legnagyobb amerikai hangverseny-tröszt megbízottja így torkolta le: „Ide hallgasson, Mr. Dzignedy, és higgye el, tudom, mit beszélek: a maga Krüützer-sonátája könnyekig untatja az én közönségemet”. Egy másik, buzgó impresszárió arról volt ismert, hogy művészeinek játéka közben, a pódiumra helyezett pálmák és drapériák mögül, látszóval figyelte a közönség reakcióit. „Nem csak a taps alapján ítélte meg a sikert, hanem a sok egyéb apró jel: elragadtatott arckifejezés, bólogatás, összenézés... vagy ennek az ellenkezője alapján, amit a szólista játéka közben észlelt” (Szigeti i. m. 181–182. l.)

A kizárólag a profitot szem előtt tartó műsorpolitika ellenére, Szigeti az 1930-as évek elejére mégis a nagy mesterek műveinek hivatott előadójaként vált ismertté. Kétszer is körbeutazta a világot, és szinte alig volt olyan ország, ahol ne játszott volna. Különösen emlékezetesek voltak számára az

orosz közönségről szerzett benyomásai: szemben az amerikaiak hisztérikus imádatával, őket tartotta a világ egyik legkulturáltabb közönségének. Életrajzában ezzel kapcsolatban beszámol arról, hogy egy nagyon jó, de ismeretlen előadó hogyan tudja a koncert folyamán zsúfolásig megtölteni a termet, amely a koncert kezdetén még félig üres volt. Ha egy művész átlagon felülnek bizonyul, a lelkes koncertlátogatók koncert közben egyenként kisurrannak a teremből, és telefonálnak barátaiknak. Miközben a hírek terjednek, egyre érkeznek az emberek. Amikor a hangversenynek vége van, az addig ismeretlen előadó azt tapasztalja, hogy zsúfolt ház előtt játszott, amely zajosan ünnepli őt. A rossz előadás viszont éppen az ellenkező hatást váltja ki (Szigeti i. m. 167–168. l.).

Most a „Szigeti, a tudós virtuóz” című tanulmányból idézünk további részleteket (The Great Violinist, 163–165. l.):

Alexander Rupp, a „The Strad” folyóirat egyiptomi tudósítója a következőket írja az 1935. március 21-én, az alexandriai Alhambra Theatre-ben tartott koncertről: „Szigeti játékat – bár ugyanazzal a technikai felkészültséggel rendelkezik, mint Heifetz – ezen kívül még a zeneiség is áthatja”. Hegedűhangjáról azt írja, hogy „annak teltsége kielégíti a hallgató igényeit, természetes fénye van, bajlékonyan követi a hangulatváltásokat, és kiegyenlített mind a négy húron”. Dicséri Szigeti változatos programját, és mindenekelőtt Mozart-játékát: „...kétségtelen, hogy koncertjének csúcspontját Mozart pompás D-dúr hegedűversenye jelentette, amely szinte csillogó ékszerré vált a kezei között. Bámulatos felkészültséggel hozta ki belőle mindazt a báj és zeneiséget, amely a műben rejlik”. Érdekes, hogy valamennyi műsorszám zongorakísérettel hangzott el – mégpedig nem kisebb személyiséggel, mint Nikita de Magaloff herceg közreműködésével, „tökéletes mesterségbeli tudással és visszafogottsággal”, ráadásul kotta nélkül.

Az előbbi beszámolóhoz kapcsolódó információ, hogy az 1912-es születésű, és később már szólistaként is világhírűvé vált zongoraművész, Nikita de Magaloff orosz hercegi családból származott. 1930-1937-ig volt Szigeti zongorakísérője, 1939-ben Szigeti Irene nevű leányát vette feleségül. Szigeti plakátjain mint „Prince Nikita de Magaloff” szerepelt zongorakísérőként. Ezzel kapcsolatos, érdekes híradásra bukkantunk a „The Sydney Morning Herald” 1932. július 12-i szá-

mában, amely „Szigeti József hegedűkirály”, és a zongorista „Nikita Magaloff herceg” július 28-i, a Town Hall-beli fellépéséről tudósít. Úgy látszik, az ambiciózus impresszárió azzal igyekezett lázba hozni a város zenekedelőit, hogy a koncerten nemcsak egy „hegedűkirály” játékát fogják hallani, de utána még egy „valódi orosz herceggel” is kezdet rázhatnak...Magaloffal kapcsolatban említjük még, hogy a kiváló zongorakísérő, Gerald Moore „Túl hangos vagyok?” című életrajzi visszaemlékezésében (227. l.) Szigeti bűnéül rója fel, hogy „egyszerűen csak alkalmazottjának tekinti zongoránál ülő kollégáját, jóllehet szonátát adnak elő”, továbbá, hogy „With Strings Attached című önéletrajzában még csak meg sem említi hűséges barátját, Nikita Magaloffot, aki pedig hosszú évekig volt kitűnő partnere!” Valószínűleg ennek a kritikus megjegyzésnek is szerepe volt abban, hogy könyvének későbbi kiadásában Szigeti már „egyre nagyobb sikereket arató vejének”, Magaloffnak is szentelt néhány sort.

Flesch Károly nagyra becsülte Szigeti muzsikusi és emberi tulajdonságait, babár kritikával illette vonókezelését, amit ő „régies”-nek nevezett. Szigeti jobb karja hegedülés közben bizonyára közelebb volt a testéhez, mint a többi hegedűs esetében, és a kar ilyen módon való elhelyezkedését Fleschen kívül mások is kifogásolták. Mindazonáltal, ez nála csodálatosan hajlékony vonókezelést eredményezett. Egy kritikus meg is jegyezte, hogy „neki van a legelegánsabb vonókezelése a jelenleg élő hegedűsök között” (Donald Brook: Violinist of Today, London, 1948, 72. l.).

Flesch valószínűleg közelebb járt az igazsághoz, amikor kijelentette, hogy Szigeti valódi jelentősége inkább a kortárs zene iránti fogékonyságában, valamint a koncertek programjának baladó szellemű átalakításában mutatkozik meg, és nem pusztán a hegedülés terén. Ebből a szempontból a XIX. században élt Joachimmal hasonlítja össze. Akárcsak kiváló elődjének, neki is alig volt vetélytársa ebben a tekintetben. Sok időt fordított a műsorok összeállítására, és nemcsak a darabok időbeli sorrendjét vette figyelembe, hanem azok „hangulatát és a fajsúlyosságát” is. Azt vallotta, hogy az előadott művek sorrendje éppoly fontos, mint az, ahogyan a festő képeit elhelyezi a kiállítás színbélyén.

Szigeti repertoárja igen nagy volt. Amikor Ernest Bloch megírta hegedűversenyét, és azt Szigeti mutatta be 1939-ben Beecham vezényletével, a művet Szigetinek ajánlotta,

mert bízott benne, hogy a mű így jó kezekbe kerül. Jóval korábban, amikor szoros kapcsolatba került Busonival, szintén ő mutatta be Busoni hegedűversenyét 1912-ben Berlinben, a zeneszerző vezényletével. Prokofjev Szigetit tartotta az egyik legkiválóbb előadónak, és neki ajánlotta első hegedűversenyét. Bartók, akivel Szigeti szoros barátságban állt, szintén igen elismerően beszélt játékáról; 1939-ben Szigeti, Benny Goodman és Petri Endre mutatta be New Yorkban „Rhapsody” című, klarinétra, hegedűre és zongorára írt művét, amit Bartók Szigetinek és Goodman-nak ajánlott. A következő évben adták elő a mű végleges, három tételes verzióját, amelyben Bartók működött közre zongorán, és amely akkor kapta a „Kontrasztok” címet.

Szigeti naplójegyzeteiből kitűnik, hogy Bartók zeneszerzői alkotómunkájára kiható koncertező tevékenysége is. Hogy csak egy példát említsünk: Szigeti 1939. április 21-i bejegyzése Beethoven G-dúr (Op. 30, Nr. 3.) szonátájának utolsó tételével kapcsolatos, amellyel összefüggésben Bartók akkor a Beethoven Pasztorál-szimfóniában előforduló duda-hatásokról beszélt (Szigeti i. m. 209. l.).

Szigeti elég későn jelent meg a hanglemes piacon. Rendszeresen akkor kezdett csak felvételeket készíteni, amikor a lemezgyártás technikája már nagyobb fejlettséget ért el. De már az I. Világháború utolsó éveitől készült lemezei is figyelemre méltóak – van 1908-ból is felvétele –, ezeken Bach, Brahms és Mozart művei mellett Bartók zenéje is megszólal (több közülük a szerző zongorakíséretével), valamint Berg és Ives darabjai. Különösen emlékezetes tíz Beethoven-szonátát felölelő, teljes sorozata Claudio Arrau-val. Flesch szokta mondani, hogy „Szigeti lemezfelvételei jobbak, mint a koncerttermi előadásai” (Flesch: Memoirs, 292. l.). Az angol brácsás, Frederick Riddle is tagja volt a zenekarnak, amikor Flesch és Szigeti híres, 1937-es Bach kettősverseny-felvétele készült, Walter Goehr vezényletével. A próba előtt mindkét művész lázasan gyakorolta a szólórész virtuóz állásait, mindegyik igyekezett felülmúlni a másikat. Amikor érkezett a felvétel ideje, „játékuk inkább hasonlított egy versengésre, mint egy versenyműre”. Flesch – amint nála már megszoktuk – nem volt egyszerű eset, és úgy látszik, ezúttal Szigeti is felhagyott az általában rá jellemző, nyugodt megközelítéssel, aminek persze a Vivace-tétel zenei egysége látta a kárát. A felvétel meghallgatásakor jól érzé-

kelhető mindez; a két szólista között különös „távolságtartás” tapasztalható. A lassú tételben viszont maga Bach veszi át a közvetítő szerepét – és ekkor a korábbi rivalizálás egy csapásra megszűnik. De leszámítva az iménti, elszigetelt incidenst, Szigeti igen népszerű volt muzsikuskorai körében, akik tisztelték őt a zenén messze túlmutató, igen szerteágazó érdeklődése miatt. Valósággal falta a könyveket, és igen élénk, szellemes társalgó volt, aki bozzá tudott szólni minden témához, legyen az kapcsolatos akár a tudománnyal, a művészetekkel, vagy az irodalommal, egészen a sportig – a krikettezés volt egyik szenvedélye. Úgy vélekedett, hogy a sport az általános emberi kultúra része, amely nélkülözhetetlen minden muzsikusk számára. Gyakran sajnálkozott azon, hogy sok kollégája mennyire szakbarbár.

1942 januárjában szinte csodával határos módon sikerült elkerülnie egy repülőgépszerencsétlenséget. Éppen hazafelé tartott Dél-Kaliforniában lévő otthonába, amikor a repülőgépnél üzemanyagért kellett leszállnia Albuquerque-ben. Itt az ülőhelyek egy részét pilótáknak kellett átengedni, mivel ők a háború miatt elsőbbséget élveztek. Éjszaka volt, elsötétítési parancs volt érvényben. A repülőgép a Las Vegasból történő felszállás után hegynek ütközött, és lezuhant. A szerencsétlenséget senki sem élte túl.

Szigeti 80. születésnapján az amerikai zenekritikus, Henry Roth ezeket az elismerő sorokat írta róla a The Strad-ban: „Szigeti új távlatokat nyitott a fantázia, az emelkedettség víziója, a szellem ragyogása, a kifejezés szándékának keresetlensége, a szavakkal alig kifejezhető érzékenység és életkedv megnyilatkozása terén, és nála mindezek merészen új zenei felfedezésekkel párosultak. Belülről fakadó, erős érzelmi töltéssel hegedült, játékából mindig az őt átható humanizmus sugárzott” (Henry Roth cikke a The Strad 1972. évi, decemberi számában, 413. l.).

Amikor a tizennégy esztendő Szigeti József először találkozott Busonival, a kor kimagasló zenei személyiségével, a nagy zongoraművész ezt írta emlékkönyvébe: „Kíváncsi vagyok, hogy művészeted töltse el megelégedettséggel – akkor az másoknak is öröme válik; de az első a legfontosabb. Szíves köszöntéssel: Ferruccio Busoni 1906”. Az ő tancsát követte Szigeti egész életében.

Rakos Miklós